

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מה המיוחד בארון? (חלק א')

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

הארון הוא הכלי הראשון, מבין כל כלי המשכן, הנזכר בפרשתנו. "וַעֲשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמֹתִים וְחֻצֵי אַרְבּוֹ וְאֹמֶה וְחֻצֵי רְחִבּוֹ וְאֹמֶה וְחֻצֵי קִמְתּוֹ: וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר ... וְנָתַתָּ אֶל הָאָרֹן אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אָתָּן אֵלֶיךָ: וְעֲשִׂיתָ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר ... וְעֲשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרִבִּים זָהָב מְקֻשָּׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם מִשְׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת: ... וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרִבִּים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות כ"ה י-כב).

ייחודו של הארון בא לידי ביטוי, כבר במבט ראשון, גם בגלל הכפורת והכרובים שעליו וגם בגלל שהוא מוגדר כנקודת המפגש של משה, כנציג העם מקבל התורה והקב"ה נותן התורה.

הארון הוא גם היחיד מבין כלי המשכן שמוזכר בתורה לא רק בהקשר של בניית המשכן. בפעם השניה מוזכר הארון במיקום מיוחד, המכונה גם החומש השישי: "וַיְהִי בְּנֹסַע הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יִקְרָךְ וַיַּפְצוּ אֵיבֹיךָ וַיִּגְסוּ מִשְׁנֹאֶיךָ מִפְּנֵיךָ" (במדבר י" לה).

בפעם השלישית נזכר הארון בספר דברים, בהקשר של הלוחות השניים: "בְּעַת הַהוּא אָמַר יְקֻקֵּךְ אֵלֶי פֶּסֶל לְךָ שְׁנֵי לוחֹת אֲבָנִים פְּרָאשָׁנִים וְעֵלָה אֵלַי הִקְרָה וְעֲשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֵץ: ... וְאֶעֱשֶׂה אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וְאֶפְסֵל שְׁנֵי לוחֹת אֲבָנִים פְּרָאשָׁנִים וְאֶעֱלֶה הִקְרָה וְשְׁנֵי הַלְּחֹת בְּיָדַי" (דברים י" א-ג).

חז"ל נחלקו בשאלה אם שלשת המקורות עוסקים בארון אחד, או שהיו לפחות שני ארונות. מצאנו גם דעות בראשונים כי היו שלשה ארונות. נפרש את שיחתנו.

בירושלמי שקלים מצינו: "תני רבי יהודה (בר אלעאי) בן לקיש אמר ב' ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר, אחד שהיתה התורה נתונה בתוכו (ולוחות שניות מונחים בתוכו- קרבן העדה), ואחד שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו. זה שהיתה התורה נתונה בתוכו, היה מונח באהל מועד" (פרק ו הלכה א, עיינו גם רש"י ורמב"ן על במדבר י" א).

לדעה שהיו שני ארונות: הראשון, המופיע בפרשתנו פרשת תרומה, היה עשוי עץ ומצופה זהב מבפנים ומבחוץ, ועליו הייתה הכפורת שעליה עמדו הכרובים, ובו היו מונחים הלוחות השניים וספר התורה של משה רבנו. (צריך להסביר לדעה זו כי הלוחות השניים הוכנסו תחילה לארון העץ ואחר כך הועברו לארון עם הכפורת). ארון זה היה קבוע בקודש הקדשים והיה אסור להוציאו. הארון השני, שהיה עשוי עץ, הוא המופיע בספר במדבר ובספר דברים.

בהמשך נביא את הדעה שהיה גם ארון שלישי.

חז"ל ייחסו לארון תכונות פלאיות. אחת מהן היא שאינו תופס מקום מבחינה פיזיקלית, כמבואר במסכת מגילה: "ואמר רבי לוי: דבר זה מסורת בידינו מאבותינו: מקום ארון אינו מן המדה. תניא נמי הכי: ארון שעשה משה יש לו עשר אמות לכל רוח, וכתוב ולפני הדביר עשרים אמה ארך, וכתוב כנף הכרוב האחד עשר אמות וכנף הכרוב האחד עשר אמות, ארון גופיה היכא הוה קאי? (היכן היה עומד?) אלא לאו שמע מינה: בנס היה עומד (אינו מן המדה - אינו אוחז למעט מדת קרקע לכל צדדיו כלום, כדקתני: יש לו עשר אמות לכל רוח, באמצע בית קדש הקדשים היה יושב, ויש ריוח בינו לבין הכתלים עשר אמות לכל צד, וכל הבית אינו אלא עשרים על עשרים, נמצא שאינו ממעט כלום-רש"י)" (דף י"ב, עיינו גם בבא בתרא דף צט ע"א).

לא זו אף זו, ארון עם כפורת וכרובים, שחלק ניכר ממנו עשוי מזהב (שמשקלו הסגולי גבוה מאוד) היה כבד מאוד ואי אפשר היה לשאת אותו בכתף. לכן חז"ל לימדונו כי "נשא ארון את נושאי" (סוטה דף לה ע"א).

בשבוע הבא נשתדל להסביר מה היה משקלו ה"סגולי" של הארון, כמובן מבחינה רוחנית. הבה נתפלל כי נזכה בקרוב לגילוי שכונה כפי שהיה בזמן בניין המשכן.

לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלבי"ע ח' באייר תשע"ו	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט
לע"נ יחזקאל צדיק ז"ל, נלבי"ע י"א באייר תשע"ו	לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י' באייר תשע"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד	
לע"נ צפורה בת יונה דונייך ע"ה. נלבי"ע י"ב אדר א' לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד				

חמדת הדף היומי

האם מכירת גזילה באחריות נחשבת לשינוי רשות?

הרב עקיבא כהנא

הגמרא שנלמד השבוע (בבא בתרא, דפים מג - מד) דנה בעדות של מוכר לטובת הקונה, כאשר יש מערער על בעלות החפץ, ומבררת באיזה מקרה אין למוכר נגיעה מעדות זו.

הגמרא מביאה מקרה שראובן גזל בגד משמעון ומכר אותו ללוי, ויהודה מערער וטוען שהבגד בכלל שלו. הדין הוא שהנגזל יכול להעיד לטובת הקונה, שהחפץ אינו של יהודה. הנגזל לא נחשב לנוגע בעדות זו, אף כשהוא מעדיף שהבגד יהיה ביד הקונה ולא ביד יהודה, שאז יוכל להוציאו מידו יותר בקלות. הטעם לכך הוא, שבכל מקרה לא ניתן להוציא את החפץ מהקונה, משום שהוא קנה את הגזילה. וזאת משום שהנגזל כבר התייאש, ויש כאן יאוש (של הנגזל) ושינוי רשות (של הגזילה מהגזלן לקונה). באופן כזה, הנגזל לא זכאי להוציא את הגזילה מיד הקונה, אלא רק לקבל תשלום עבורה מהגזלן.

רשב"ם הסביר שהמכירה כאן היא בלי אחריות מצד המוכר. נשאלת השאלה, מדוע רשב"ם הסביר כך? **תוספות מסבירים** שהסיבה לכך היא, שאם מדובר במכירה באחריות, אז הנגזל יכול להוציא את הגזילה מיד הקונה, אף שיש יאוש ושינוי רשות. הטעם הוא, שאין ללוקח הפסד בכך, משום שהמוכר יפצה אותו בתשלום שווי החפץ מחמת האחריות. ואם כך, הנגזל ייחשב לנוגע בעדות. **הש"ך (ח"מ לו, כט) התקשה** בדברי התוספות, משום שהקונה קנה את הגזילה לגמרי ע"י יאוש ושינוי רשות, ואין אפשרות להוציא את הגזילה מידו, אף אם לא ייגרם לו הפסד בכך, כמו חפץ אחר שהוא שלו.

לעומתו הנימוקי יוסף (כג, ב ד"ה ודווקא מכר) הסביר, שרק במכירה בלי אחריות יש 'שינוי רשות', כיון שהוא יצא לגמרי מרשות המוכר. אבל במכירה באחריות אין שינוי רשות, כיון שיש למוכר זיקה כלפיו, ואם כך הקונה לא קנה את הגזילה והנגזל יכול להוציאה מידו. אולם **הש"ך (שם) התקשה** גם בדברי הנימוקי יוסף, מדוע יש תלות בין אחריות לשינוי רשות, כך שאם מכר באחריות לא יחשב לשינוי רשות, והרי סוף סוף החפץ יצא מרשות המוכר? **יתכן שכוונת הנמו"י** היא, שאדם שמוכר חפץ באחריות משייר לעצמו זכויות בחפץ, כלומר שהחפץ שייך לקונה רק בתנאי שלא יימצא שהוא גזול. אבל אם יימצא שהוא גזול, החפץ נשאר ברשות המוכר. אם כך ברור שאין כאן שינוי רשות, והקונה לא זכה בגזילה **(ועיין גם ערוך השלחן ח"מ שסא, יד שכך עולה מדבריו)**.

הרמ"א (שסא, ה) הביא את דין הנימוקי יוסף להלכה בהלכות גזילה.

אמנם התומים (לו, יט) חלק על הסברי תוספות ונימוקי יוסף ברשב"ם, ולדעתו יש שינוי רשות גם כאשר המכירה נעשתה שלא באחריות. התומים הסביר את הרשב"ם על פי דעת הרמב"ם, לפיה כאשר הקונה זכה בגזילה ביאוש ושינוי רשות, הקונה צריך לשלם לנגזל. ואם כך, הנגזל שמעיד לטובת הקונה ייחשב נוגע בעדות, אם הוא מעדיף שהקונה ישלם לו ולא יהודה המערער. אמנם גם לדעת הרמב"ם, יש טעם לפטור את הקונה מתשלום מחמת תקנת השוק (שלא ידע שקונה חפץ גזול). והסיבה שהקונה חייב לשלם, היא שאין לו הפסד בכך, שהרי המוכר יפצה אותו בתשלום משום שמכר לו באחריות. נמצא, שאם המכר הוא באחריות, הקונה חייב לשלם לנגזל, והנגזל ייחשב לנוגע בעדות. לכן הסביר הרשב"ם שמכר שלא באחריות, כדי שהקונה ייפטר מלשלם לנגזל, והנגזל לא ייחשב לנוגע בעדות.

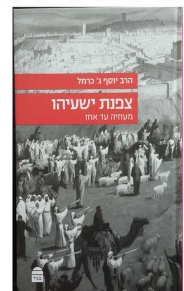
סיכום: הרשב"ם, על פי הנימוקי יוסף, סובר שמכירה באחריות לא נחשבת לשינוי רשות, וכך פסק רמ"א להלכה. אמנם, יש אחרונים שחולקים על דין זה, וסוברים שגם מכירה באחריות נחשבת לשינוי רשות.

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפיה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטוריה בתולדות עמנו: עזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו.

בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חבריי מקשיבים" לנוער (טל: 1599-5000-54 בכל ערב, ובאחר: makshivim.org.il) ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים (טל: 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il)

אחד מתוך שלושה

המספרים בלתי נתפסים: אחד עשר אלף ומאה וארבעה עשר (11,114!) זוגות התגרשו בשנה האחרונה. מדובר בלא פחות ממגפה לאומית. האם יש דרך לעצור אותה?

מהו האיום האינטרטגי הגדול ביותר על עם ישראל כיום? תלוי את מי שואלים. מומחי הביטחון ידברו מן הסתם על הגרעין האיראני. לו מדינת האיסלם הקיצונית תצליח לפתח פצצת אטום יהיה בכך סיכון ממשי לקיומה של מדינת ישראל. פעילים חברתיים ידברו על הפערים הכלכליים ועל ריבוי העניים, ואחרים יצביעו על הקיטוב בין חלקי העם והשנאה המתגברת. הדתיים שבינינו עשויים להצביע על אובדן הזהות היהודית ונטישת הערכים המסורתיים או על תופעות של התבוללות ונישואי תערובת המכרסמות במרץ ביהדות העולם ומחלחלות גם לישראל. אך דומה שיש נתון חשוב אחד שחומק לנו מתחת הרדאר. נוטים להתייחס אליו כאל תופעת טבע שאין מה לעשות לגביה מלבד לשחרר אנחה סמלית ולהמשיך הלאה לנושא הבא, אך היא חמורה והרסנית והשלכותיה רבות וקשות.

המספרים בלתי נתפסים: אחד עשר אלף ומאה וארבעה עשר (11,114!) זוגות התגרשו בשנה האחרונה.

במילים אחרות: יותר מעשרת אלפים בתים במדינת ישראל התנפצו לרסיסים כשהם מותירים אחריהם שובל ענק ומדמם של לבבות שבורים והמוני ילדים שהקרע תחת רגליהם נשמטת כאשר שני האנשים הקרובים אליהם ביותר מתרחקים זה מזו ולפעמים אף הופכים לאויבים מרים. מדובר בלא פחות ממגפה לאומית שחובה עלינו לתת עליה את הדעת ולטכס בדחיפות עצה כדי לבלום את התפשטותה. הגרעין היסודי שממנו הולך ונבנה עם הוא הימשפחה, ועמוד השידרה שלה הוא גבר ואישה שכורתים ביניהם ברית של אהבה. על המצע הזה יכולים לגדול ילדים בריאים ושמחים שיקימו בעז"ה בבוא היום משפחות בעצמם. פרידה של זוג נשוי איננה כמו התפרקות של שותפות עסקית או מעבר דירה, אלא חורבן נורא של חיים משותפים, חלומות ותקוות ומכה אנושה ואכזרית לילדים שלהם. חז"ל ביטאו את החריפות הנוראה של העניין באומרם שאפילו המזבח מוריד על כך דמעות (סנהדרין כב,א).

נכון הדבר שלעיתים היחסים בין בני הזוג כה עכורים ושליליים עד שאין מנוס אלא לפרק את החבילה, אך העובדה שזה קורה בכאלו היקפים היא איומה ונוראה ואסור לנו להשלים איתה. אין להתנחם בכך שהמצב בישראל טוב לעומת העולם המערבי שם אחוז הזוגות המתגרשים נע בין 50 ל-80 אחוז, אלא עלינו להתעורר ולעשות כל מה שניתן כדי לעצור אצלנו את המגפה שמשאירה אחריה אדמה חרוכה ונזקים נפשיים, כלכליים וחינוכיים קשים.

האם זוגיות באה באינטואיציה?

אפשר לנתח את הסיבות למגיפת הגירושין ובהתאם לכך להציע דרכים ושיטות כיצד להתמודד איתה. אך דומה שמעבר לכל הפעולות בהם ננקוט יש מרחב בסיסי שבו נדרש שינוי מהותי. בציבור הדתי מקובל לעבור הדרכה לקראת חתונה. העילה הרשמית לכך היא הצורך בלימוד הלכות טהרת המשפחה, שבניגוד לשאר התחומים ההלכתיים (שבת, כשרות וכדו') לא נלמדו בצורה מסודרת ומקיפה עד לרגע הזה, ולצידן מוסיפים הדרכות מעשיות הקשורות לתחום האינטימי שבין בני הזוג. למפגשי ההדרכה זכות בעיקר הכלות, אך גם אצל הגברים מקובל לעבור הדרכה מקוצרת כלשהי. על הדרך לפעמים גם משחילים להם מעט הדרכות זוגיות אם הזמן הדוחק עד לחתונה המתקרבת מאפשר זאת.

לציבור החילוני אין שום הדרכה מסודרת לפני חתונה (כי הרי התחום ההלכתי, כביכול, אינו נוגע להם, ובתחום האינטימי הם כבר אמורים להיות בעלי ניסיון), ואלו מהם שבאים להירשם ברבנות – מקבלים הדרכה הלכתית קצרצרה וחד-פעמית (ולא תמיד מוצלחת) על המושגים של מקווה ונדה.

מה יקרה בין הזוג רגע אחרי הנישואין? כיצד יתמודדו עם הבדלים ופערים שיתגלו ביניהם בהמשך הדרך? האם יהיו מודעים לשלבים השונים שיש בנישואים וידעו כיצד לבנות את הקומות הבאות בקשר הזוגי שלהם? כיצד יתמודדו עם משברים, קשיים ואיומים מבחוץ על הזוגיות שלהם?

בכל אלו סומכים באופן מפתיע על האינטואיציות הטבעיות של בני הזוג ומקווים שהספינה המופלאה והמורכבת של הזוגיות תצליח לנווט את דרכה בים הסוער של החיים בלי שום מפות שיראו לה את הדרך וללא טכנאים מומחים שיתחזקו אותה וידעו להתמודד עם אינספור התקלות והמכשולים שהמצאות מזמנת.

אך מה לעשות שזה פשוט לא עובד ככה. כלל יסוד: כל דבר מורכב ומשמעותי בחיים דורש לימוד מעמיק, תחזוק שוטף והקפדה על כללי התנהלות נכונים. כששום דבר מזה לא קורה אין פלא שספינת הנישואים של העולם המערבי מזכירה את הטיטאניק...

בית ספר לזוגיות

אין מנוס משינוי תודעתי ופיתוח מערכת הדרכה וליווי זוגי לא רק לשלבים של לפני החתונה, אלא בעיקר לאחריה. אם מדינת ישראל היתה לוקחת אחריות באופן מערכתי (מי הח"כ חרוץ שירים את הכפפה?) ובונה מערכת השתלמויות ארצית שתכלול סדנאות זוגיות והדרכה פרטנית (בסגנונות שונים – דתי/חרדי/חילוני – כל אחד לפי בחירתו) של לפחות שני מפגשים בשנה (התמריץ: נקודות זיכוי במס הכנסה, הנחה בארנונה וכדו'), תוך זמן קצר היינו רואים שינוי משמעותי והצלחה של אינספור בתים מחורבן. העלות של תפעול המערכת הזו מתגמדת לעומת הנזק הכלכלי העצום של חורבן עשרת אלפים בתים בשנה שגורר אובדן ימי עבודה, מאבקים משפטיים מיותרים, צורך בדיוור כפול (דירה לאבא ודירה לאמא), נזק פסיכולוגי לילדים ועוד ועוד. הרווח לחוסן של החברה בישראל מחיזוק התא המשפחתי הוא גדול לאין שיעור. האם יש מי שיצטעק לאתגר?

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם. כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי מְרָאֶה אוֹתְךָ אֶת תְּבִנֹתַי הַמְשֻׁכָּן וְאֶת תְּבִנֹתַי כָּל כְּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ.
(כה, ח-ט)

רש"י: וכן תעשו, (סנהדרין טז, שבעות יד) לזכות וכו'.

בית המקדש

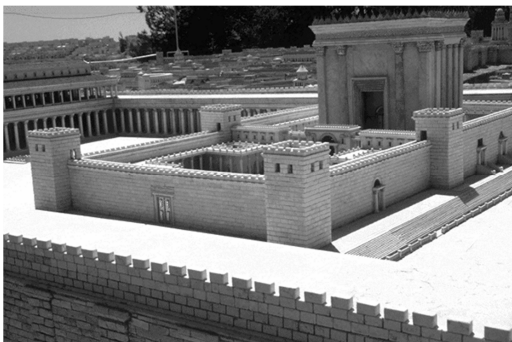
מה בדבר בניית בית המקדש בזמננו?
מי עתיד לבנות את הבית השלישי?

מצוותו. מצות עשה לעשות בית לה', שנאמר: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (רמב"ם בית הבחירה פ"א ה"א וספר המצוות עשה כ). ואף על פי שפסוק זה נאמר על עשיית המשכן במדבר, הרי זה כולל אף את משכן שילה ונוב וגבעון ואת בית המקדש שבירושלים, שהרי נאמר: ועשו לי מקדש, ולא נאמר: משכן (כסף משנה שם). והלב שמח (לסהמ"צ שם על פי שבעות טו א) פירש שנלמד מהנאמר כאן: כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי מְרָאֶה אוֹתְךָ אֶת תְּבִנֹתַי הַמְשֻׁכָּן וְאֶת תְּבִנֹתַי כָּל כְּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ, שפירושו: וכן תעשו לדורות. המצוה נמנית במנין המצוות (סהמ"צ שם; סמ"ג עשה קסג; החינוך מצוה צה).

בגדר המצוה כתבו הרמב"ם (בית הבחירה שם וסהמ"צ ריש שורש יב ועשה כ) והחינוך (שם) שהוא לעשות בית מוכן להיות מקריבים בו קרבנות ועולים אליו לרגל וחוגגים בו שלש פעמים בשנה. ומכל מקום אין המצוה נכללת בכלל מצות הקרבנות, אלא מצוה בפני עצמה היא (סהמ"צ שם), שהבנין עצמו של המקדש הוא מצוה שצוה הקב"ה, ולא מכשירי מצוה בלבד (תוס' שבת קלא א ד"ה ושיוף). והרמב"ן (על התורה ריש פרשת תרומה ופ' עקב י א) כתב שעיקר המצוה הוא שיהיה בית מקדש להשראת השכינה בישראל על ידי הארון והכרובים, כמו שנאמר: וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת וְגו' אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדֻת (שמות כה כב).

דעת הרמב"ם (סהמ"צ ריש שורש יב ועשה כ) שבכלל מצות עשיית המקדש אף עשיית כלי המקדש, כגון המזבח החיצון והמזבח הפנימי, הארון, המנורה והשולחן ועוד, שהכל נקרא מקדש. אבל הרמב"ן (בסהמ"צ עשה לג) סובר שאין הכלים בכלל מצות בנין המקדש, שהרי מקריבים בבית אפילו אם אין בו כלים אלה, אלא יש מהם שיש מצוות מיוחדות בעשייתם, ויש שנכללים במצוות אחרות, ועיי' להלן בפרשתנו על פסוק י".

בנייתו. מצות בנין מקדש מוטלת על הציבור, ולא על כל איש ואיש (סהמ"צ בסוף מצוות עשה; החינוך שם). והכל חייבים לבנות ולעזור בעצמם ובממונם, אנשים ונשים, כמו שהיה במשכן שבמדבר (רמב"ם בית הבחירה פ"א ה"ב), שכתוב בו: וַיָּבֵאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים כָּל נְדִיב לֵב (שמות לה כב), וְכָל אִשָּׁה חָכְמַת לֵב וְגו' (שם כה. כסף משנה שם). אבל אין מבטלים תינוקות של בית רבן לבנין המקדש (שבת קיט ב; רמב"ם שם ותלמוד תורה פ"ב ה"ב; טור ושולחן ערוך יורה דעה רמה יג). הבית שבנה שלמה עמד ארבע מאות ועשר שנה (יומא ט א). ועיי' רש"י מלכים ב יד כב: ארבע מאות ועשרים וחמש. ועיי' חשבונות שונים ברד"ק שם ובהקדמת ספר הקבלה להראב"ד ובהקדמת ר"י אברבנאל לספר מלכים ובמאור עינים פ"ל), והבית השני שנבנה בימי עזרא, עמד ארבע מאות ועשרים שנה (יומא שם, ועיי' עבודה זרה ט א ורש"י. לפי יוסף בן מתתיהו במלחמות 2 ו עמד תרל"ט שנים וחצי. ועיי' חשבונות שונים ברלב"ג דניאל 2 ט ובספר זבח פסח לר"י אברבנאל ובמאור עינים מפרק לו והלאה).

הבנין שלעתיד, כתב הרמב"ם (הלי' מלכים פ"א ה"א) שיבנהו המלך המשיח, והציבור יקיימו בבניינו מצות עשה של בנין מקדש (חינוך שם). וכתב הרמב"ם (בפירוש המשנה בהקדמה לסדר זרעים) שזוהי התועלת שיש בידיעת כל ההלכות שבמסכת מדות, כדי שנדע לשמור לעשות התכנית ההיא והתבנית והצורות כשיבנה המקדש במהרה בימינו. אבל רש"י (ראש השנה ל סוף ע"א וסוכה מא סוף ע"א) והתוס' (סוכה שם ושבעות טו ב ד"ה אין בנין בשם מדרש תנחומא) כתבו שהמקדש שלעתיד לא יבנה בידי אדם, אלא יתגלה ויבוא מן השמים בנוי ומשוכלל, שנאמר (שמות טו יז): מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנֵנוּ יִדְבֶּק (ועיי' תנחומא סוף פ' פקודי: "במעשה ידך ארנן" - זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו).

בזמן הזה. כתב החינוך (שם) שמצוה זו נוהגת בזמן שרוב ישראל על אדמתם. וביאר בשו"ת שאלת דוד (קונטרס דרישת ציון ירושלים) שאף על פי שבימי עזרא לא עלו רובם ובכל זאת בנו בית המקדש, הוא היה על פי נביא. המנחת חינוך (מצוה צה) מצדד לומר שאף בזמן הזה, אם יש אפשרות לבנות בית המקדש - מצוה לבנותו, שהרי מבואר במדרש (בראשית רבה ד י) שבימי רבי יהושע בן חנניה נתנה המלכות רשות והתחילו לבנות בית המקדש. והכפות תמרims (סוכה לד ב) כתב, שרבנו יחיאל בעל התוספות רצה ללכת להקריב קרבנות בירושלים, ואם כן הוא הדין לבנות בית המקדש. אבל השאלת דוד (שם) כתב, שבלי מלך ונביא אין מצוה לבנות; אלא שאם יבנוהו, יהיה קדוש.

Dnipropetrovsk, Ukraine

דניפרופטרובסק, אוקראינה

כסלו תשס"ט

"צומת הגידין", חיוב הבדיקה

שאלה

האם יש חיוב לבדוק את צומת הגידין של העוף לאחר השחיטה? כיצד יש לנהוג אם נחתכו רגלי העוף לפני הבדיקה? לפי אילו כללים נקבעו רמות ההכשר שהרבנות הראשית לישראל נותנת בתחום זה?

תשובה

- א. מדאורייתא אין חיוב לבדוק טריפות כלל בהסתמך על הכלל ש"רוב בהמות אינן טריפות"¹. חכמים חייבו לבדוק את הריאה, בבהמה בלבד².
- ב. גם כיום שתנאי הגידול של העופות השתנו³, אין צורך לבדוק את צומת הגידין⁴ אם לא נראתה כל ריעותא.
- ג. בדיקה חיצונית הכוללת ראייה ומישוש איזור צומת הגידין, הינה הידור מעבר לנדרש על פי כללי ההלכה.
- ד. פתיחת כל רגל לבדיקת צומת הגידין, מיותרת, בודאי אם נבדקו הרגליים חיצונית.
- ה. דרישה כזו מעלה את מחיר העוף⁵, ומביאה למצב בו אנשים יראי שמים המקפידים לקנות עופות בהכשרים "מהודרים" קורסים תחת הנטל, מכיוון שאין ביכולתם לעמוד במחירים כאלו. גם ישיבות ומוסדות ציבור הניזונים מכספי צדקה נלחצים מבחינה ציבורית בלחץ חברתי לצרוך דוקא מוצרים "מהודרים" שכאלה. מבחינה הלכתית קשה מאוד להתיר הקצאת משאבים ציבוריים או כספי צדקה, למה שאין בו אפילו "הידור" בהגדרה ההלכתית שלו⁶.
- ו. אם תיראה ריעותא בבדיקה חיצונית באיזור צומת הגידין יש לבדוק בדיקה פנימית ע"י פתיחת הרגל ומשיכת הגידין לאחר הפתיחה על מנת לוודא שלא נקרעו⁷.
- ז. ההוראות הרשמיות של מחלקת הכשרות של הרבנות הראשית לישראל מורות על הקפדות לפי מדרג זה: בהכשר "חלק" - יפתחו כל רגל ורגל לבדיקת הגידין.
- ח. בהכשר "מהדרין" - בדיקה ע"י ראייה ומישוש, ובנוסף לכך בדיקה מיידגמית בפתיחת הרגל לכל משק. הבדיקה המדגמית היא בדיקת עשר עופות בכל שעה.
- ט. בהכשר "כשר" - בדיקה מיידגמית ע"י פתיחת הרגל לוודא שהמשק נקי. במקרה שאינו נקי יבדקו כל רגל על פי המבואר לעיל להוראות אלה קשה למצוא מקור⁸, שהרי העוף כשר גם ללא בדיקה כלל. אם נערכת בדיקה חיצונית העוף כבר כשר למהדרין. לחלוקה לשלש רמות ולהגדרה "חלק" אין כל מקור.
- י. נחתכו כבר הרגלים, ואין אפשרות לבדוק, העוף מותר באכילה⁹.

¹ עיין ביצה דף כה ע"א: "בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה, נשחטה - הרי היא בחזקת היתר עד שיודע לך במה נטרפה", וברש"י שם ד"ה לאפוקי.

² שו"ע יו"ד סי' לט סעיף א. עיינו ברש"י (חולין דף יב ע"א ד"ה פסת) ובחידושי הרשב"א (חולין דף ט ע"א ד"ה יומה שחשו), שהביא מספר נימוקים לחיוב הבדיקה בריאה דוקא (1). מיעוט המצוי חייבו חכמים לבדוק. 2. מכיוון שהריאה נראית לעין מיד עם פתיחת הבהמה, אם לא יבדוק אותה ייראה כמעלים עין מן האיסור). ב"אגרות משה" יו"ד א, יט, דן בנושא זה והסביר: "וזה שאין מחוייבין לבדוק בכל הי"ח טרפות לבד הריאה עיין בפמ"ג בפתיחה לסי' לט בשם המנחת יעקב שהוא מטעם דהוי טורח גדול עי"ש וא"כ היה מסתבר לכאורה דבעוף שליכא טרחא כ"כ יתחייבו לבדוק אחר כל הטרפות אבל הא מבואר ברמב"ם פ"א משחיטה הי"ב שכתב ומעולם לא שמענו במי שבדק עוף א"כ נולד לו חשש עי"ש ולכן צריך לומר שגם לבדוק עוף הוא טרחא שלכן יש לסמוך על החזקת כשרות אף לכתחלה, אבל הוא רק הטרפות שצריך לטרוח למוצאם שהוא כשישראל פותח העוף ולא נראה לו שום טרפות בלא חפוש אינו מחוייב לחפש שמא ימצא אחר החפוש בזה נחשב טרחא שאינו מחוייב אבל מה שאפשר לראות בנקל ודאי מחוייבין לראות, שמחייב לכתחילה לבדוק את העוף מטרפות בכל המקומות שאין טורח כלל בחיפוש אחריהם, אלא רואים אותם בקלות כאשר פותחים את העוף".

³ הרמב"ם בהלכות שחיטה (פ"א הי"ב) כותב: ודברים האלו כולן אינן על פי הדין אלא על פי המנהג כמו שביארנו, ומעולם לא שמענו במי שבדק עוף אלא אם נולד לו חשש. לדעת הגר"א רבינוביץ' דברים אלו של הרמב"ם מספיקים כדי לפטור מבדיקה גם את צומת הגידין.

אמנם ישנם מספר גופי כשרות שנוהגים כיום לבדוק בדיקה פנימית גם את צומת הגידין. בדיקה זו התחדשה בעקבות טענות לחששות אלו: א. מכיוון שמגדלי העופות מפטמים אותם על מנת לקבל עופות עם משקל גבוה תוך זמן קצר, נוצר מצב בו רגלי העוף הצעיר אינן יכולות להחזיק את המשקל הגדול של העוף לכן פעמים שנפגע איזור צומת הגידין. ב. ממו"ר הגר"ז גולדברג שמענו שיש חשש נוסף. כיון שהעופות המיועדים לשחיטה גדלים בתוך כלובים שלא מאפשרים להם ללכת, נוצרות בעיות בצומת הגידין. ג. שמא נטרף העוף כתוצאה מהזרקה לירך, שעלולה לגרום לפגיעה בצומת הגידין. בבדיקה ובברור שערכנו עם הרב זאב וייטמן, רבה של תנובה, התבררו העובדות הבאות. א. הטענה לגבי הפיטום המהיר נכונה, אבל אין בה להפוך את החשש לפגיעה בצומת הגידין למיעוט המצוי. עיינו לקמן בהערה 4 דיון מפורט בצדדים ההלכתיים. ב. החשש לגבי גידול העופות ללא מרחב נכון בעיקר לגבי מטילות. לעומת זה העופות המיועדים לשחיטה גדלים בלולים עם מרחב גדול. ג. בענין החשש מפני הזריקות, בהוראות הרבנות הראשית (מעודכן לסיון תשס"ז) מופיע כי בשחיטה ברמת כשרות 'כשר' - יש להנחות את המשקים מגדלי העופות והמדגרות איך להזריק לעופות, כדי להבטיח שלא יהיה שום חשש לפגיעה בכשרות העופות. כמו כן הובהר שכל חריגה מן ההוראות תגרור אחריה פסילת העופות ואי קבלתם לשחיטה. מפקח מטעם הרבנות הראשית יבקר ביקורי פתע במקומות ההזרקה כדי לעקוב מקרוב אחר ביצוע ההוראות. בשחיטת 'מהדרין' - יהיה פיקוח מדגמי על ההזרקות. בשחיטת 'חלק' - יהיה פיקוח מתמיד על ההזרקות. לא יתקבלו עופות לשחיטת 'חלק' שלא בפיקוח מלא על צורת ההזרקה. הרב זאב וייטמן מסר שההוראות גם ברמת הכשרות הרגילה פתרו את הבעיה. לכן לא ברור למה גם עופות שמוגדרים 'כשר' בלבד אינם כשרים למהדרין.

כאן המקום להדגיש כי המושג 'חלק' מבחינה הלכתית, שייך רק בבשר בהמה ולא בעוף. צריך עיון מדוע להוסיף מדרגת כשרות שאין לה מקור הלכתי, המאפשרת לסוחרים להעלות את המחיר בצורה מאוד משמעותית. צעד מסוג שכזה מטעה את הציבור וגורם זילות של המושג "כשר" ללא תוספות.

על פי הנתונים שמפורטים בתשובתו של הרב יעקב אריאל, רבה של רמת גן, (באתר האינטרנט yeshiva), אחוז העופות שנמצאו טריפה בגלל בעיה בצומת הגידין נע בסביבות 2%. הרב זאב וייטמן טוען שנתון זה הוא אמנם אחוז הממוצע השנתי, אבל בפועל ישנם משקים שכמות העופות עם טריפות בצומת הגידין יכולה להגיע לעשרות אחוזים, ומאידך ישנם משקים בהם כמות הגיעה עם טריפות בצומת הגידין כמעט אפסית. (ההסבר לכך נובע אולי מבעיה גנטית כפי שהתברר ממחקרים שנערכו לאחרונה ואכמ"ל).

לכן עלינו לברר מה מוגדר כ'מיעוט המצוי', ומה ההשפעה של הגדרה זו בהתאם למצב בשטח על חיוב הבדיקה מבחינה הלכתית. לדעת ה"משכנות יעקב" (סי' טז-יז) מיעוט המצוי הוא אחד מעשרה. בנדון דידן אנו מתלבטים לפני כל משלוח המגיע לפנינו אם יש בו אחוז גבוה של טריפות בצומת הגידין או שלא. מכיוון שחיוב הבדיקה הוא מדרבנן הרי לא חלה חובת בדיקה על פי הכלל "ספיקא דרבנן לקולא". בעל "שבט הלוי" (חלק ד, יו"ד סי' פא) חולק על הגדרה זו של מיעוט המצוי. לדעתו בכל מקרה "שהופעת המיעוט ומציאותו הוא מצוי הרבה דכל רוב בהמות שבעולם ובכל מדינה ומדינה מוחזקים במיעוט טריפות מחמת סירכות הריאה... ולעולם אין רוב כשירות בלי מועט טריפות והמועט מלווה את הרוב בכל עת ובכל מקום, והוא הוכחה שזה טבעית מציאותו לגדל רוב כשירות ומיעוט טריפות". גם לפי הגדרה זו של 'מיעוט המצוי' בודאי אין חיוב לבדוק את צומת הגידין מכיוון שמיעוט זה "אינו מלווה את הרוב בכל עת ובכל מקום". גם ב"שבט הלוי" הכריע שאין חיוב לבדוק את צומת הגידין, מכיוון שאיננו בקיאים בבדיקה זו (על פי דברי הרמ"א המובאים לקמן בהערה 7). עדיף להסתמך על הרוב ולא לבדוק כלל מאשר לבדוק ריעותות שההכרעה בהם לא תהיה על דרך הודאי אלא על דרך הספק (בסיום דבריו הוסיף שאם יש תקנה של רבני העיר לבדוק, אין לערער על תקנתם זו, ויש חיוב לבדוק מחמת תקנתם – אך אין בדבריו אלה סנגוריה על עצם התקנה). דברים אלו עולים בקנה אחד עם דברי ה"בית אפרים" (יו"ד סי' ו), שאין חיוב לבדוק מיעוט המצוי אם הבדיקה לא תפשוט את הספק על צד הודאי אלא על צד הספק.

מחירו של העוף עולה גם בגלל דרישות נוספות שאיננו דנים בהם במסגרת תשובה זו.
עוד היו צריכים הגופים הממונים על הכשרות לבדוק כמה מרויחים הגופים העוסקים בתיווך בנושא זה, ולהבטיח כי פערי התיווך לא יגרמו להפקעת מחירים בתחום רגיש זה.

להלכה הכריע הרמ"א בהלכות טריפות (יו"ד, סי' נו, ט): "ואנו אין אנו בקיאים בבדיקת צומת הגידין של העוף משום דקשה לבדוק ובקל הוא נטרף, ולכן בכל מקום דאיכא מכה במקום צומת הגידין ואפילו אינו רק נפוח ונצרר הדם מאחר שהיה צריך בדיקה ואין אנו בקיאים בעוף, הוא טריפה". מפשט דברי הרמ"א עולה שבכל מקרה שיש ריעותא אין לבדוק מכיוון שבדיקה כזו לא תועיל, אלא בכל מקרה כזה יש להטריף את העוף. אבל אם אין ריעותא אין צורך לבדוק. אלא שהש"ך (שם ס"ק יא) והט"ז (שם ס"ק ח) הביאו על דברי הרמ"א את דברי המהרש"ל: "אכן הכל לפי הניפוח, וצריך המורה קודם שיטריף לחתוך הניפוח ויעיין בו, שאם נראה מתוך הניפוח שיש בו רקבון ונימוח ויש לחוש שנפסק אחד מהחוטין אז יש להטריף". ודייק הט"ז (שם) בדבריו: "משמע דבלא שום ריקבון אין איסור אפילו שנשתנה מראה הבשר מכמות שהיה". כלומר, פעמים שהבדיקה יכולה להועיל במקרה של נפיחות אם ייחתך המקום ולא יראה שם ריקבון.

הב"ח התייחס לריעותא של שינוי מראה בלבד ללא נפיחות וכך כתב: "אפשר דלא אמר הרב אלא בניפוח אבל שינוי מראה בלחוד כמו בלשון אשכנז בל"א (=כחול) או ברו"י (=חום) או גע"ל (=גוון מסוים של צהוב) בכהאי גוונא דאין שום לקותא ולא נפוח מכשירין לגמרי ואין צריך לחתוך ולראות אם יש רקבון ונימוח, מכל מקום טוב להחמיר ולעיין על ידי שיחתוך". הב"ח גם הוא מצמצם את הריעותות בהם בדיקה לא מועילה, ואם הריעותא היא בשינוי מראה בלבד מעיקר הדין אין צורך לבדוק כלל והמחמיר יכול לפתוח ולבדוק.

כמוכח לעיל אין צורך הלכתי לא בדרישות המהדרין וכמובן שלא בדרישות ה"חלק". צריך עיון מדוע להוסיף מדרגות כשרות שאין להן מקור הלכתי המאפשרת לסוחרים להעלות את המחיר בצורה מאוד משמעותית. צעד מסוג שכזה מטעה את הציבור וגורם "זילות" של המושג "כשר" ללא תוספות, כמבואר לעיל בסוף הערה 3.

לפי דברינו שגם כיום אין חיוב בדיקה בצומת הגידין, ודאי שאם נחתכו הרגלים ואבדו, העוף מותר באכילה. נראה שגם אלו המחמירים כיום לבדוק את צומת הגידין יש מקום להתיר העוף אם אבדו הרגלים לפני הבדיקה, שהרי אפילו בריאה שאבדה פסק השו"ע (יו"ד סי' לט, ב) שהבהמה לא תאסר באכילה (כדברי רש"י בחולין דף יב ע"א ד"ה פסח וראשונים נוספים, עיין בדברי הבית יוסף בריש סימן לט). ואפילו לרמ"א שפסק כמחמירים ואסר את הבהמה אם אבדה הריאה, הסביר שם הש"ך (סי"ק ח) שגם המחמירים אינם חוששים שהבהמה טריפה, שהרי רוב בהמות אינן טריפות, וחיוב הבדיקה הוא חיוב מדרבנן, אלא שלדעתם יש כאן איסור דרבנן אפילו בדיעבד, כדי שלא ילך כל אחד וישליך הריאה טרם הבדיקה ויטען שאבדה. כאן יש מקום לטעון שחכמים לא תקנו לאסור את הבהמה או העוף במקרה שאבד האיבר אלא בריאה של בהמה בלבד.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

מתפללים לרפואתם השלימה של
רועי משה אלחנן בן ג'ינה דְבָרָה שירה מרים בת רעיה
בתוך שאר חולי עם ישראל

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,
יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"
הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ויבור מקיפים במקורות.
בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון,
מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה,
כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה